

w biegunie grzechu, namiętności i świętości, procesu nawracania, zjednoczenia mistycznego z Bogiem poprzez wiarę i miłość i udzieloną łaskę w sakramentach, w celu zrealizowania programu moralnego Zbawiciela.

Ks. Stanisław Urbański

Ks. Edward Walewander, *Wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu i praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX wieku*, Lublin 1994, ss. 256

W pracy tej autor podjął zagadnienie interesujące i potrzebne dla znajomości dziejów historii i duchowości polskiej. Dzieje te nie są jeszcze wystarczająco zbądane, choć dzięki wielkiemu wysiłkowi różnych badaczy wiele białych plam zniknęło, ustępując miejsca bardziej lub mniej dokładnej wiedzy.

Trudność podjętej pracy polegała głównie na konieczności zbadania wielkiej ilości źródeł w większości umieszczonych na łamach ówczesnej prasy, w rocznikach prasowych Kurii Biskupich, w pamiętnikach, a przede wszystkim w zasobach archiwalnych. Trudność tej pracy została zwiększona, ponieważ autor nie znalazł żadnych opracowań monograficznych dotyczących wprost omawianych w swej pracy zagadnień, a prac na tematy uboczne jest niewiele. Uwzględnienie tej sytuacji ukazuje ciężar podjętego w rozprawie ks. E. Walewandra zadania. Zapoznanie się zaś z treścią dysertacji przekonuje, że autor zadaniu temu po mistrzowsku sprostał.

Pod względem merytorycznym pracę cechuje zwartość, logiczność, piękny styl, dobre wyciąganie wniosków. Gdy chodzi o strukturę, praca wygląda następująco: wykaz skrótów - bardzo przejrzysty dla czytelnika, wstęp, trzy główne rozdziały, zakończenie oraz bibliografia.

Rozdział pierwszy przedstawia strukturę społeczności katolickiej w II połowie XIX wieku. Autor omawia obraz demograficzny, społeczno-duchowy, a przede wszystkim zwraca szczególną uwagę na zaprezentowanie oświaty, kultury oraz życia moralnego ówczesnego społeczeństwa.

Rozdział drugi omawia merytorycznie zespół działań wychowawczych. Swoje ostrze badawcze autor kieruje na nauczanie duszpasterskie na szczeblu diecezjalnym, parafialnym. Analizuje cele dydaktyczno-wychowawcze szkoły, rolę katechezy, szkolne praktyki religijne oraz organizacje społeczno-religijne (bractwa, organizacje dobroczynne, trzeźwościowe, rzemieślnicze, gospodarcze) i wydawnictwa religijne.

Rozdział trzeci prezentuje program i profil wychowania. Ukazuje nauczanie katechizmu, formowanie światopoglądu i poglądów społecznych. Analizuje formację etyczno-moralną, a więc kształtowanie moralności osobistej i społecznej. Podkreśla wartości doczesne w wychowaniu chrześcijańskim jak pracę, problem emigracji, ojczyzny, oraz środowiska naturalnego człowieka.

Całość przeprowadzonych w pracy dociekań badawczych ma charakter rzetelnej analizy źródeł i wyprowadzonych z niej ogólniejszych myśli zebranych w przejrzystych i dobrze uporządkowanych wnioskach. Wszystkie swoje twierdzenia autor opiera na bogatym odwoływaniu się do autentycznych wypowiedzi, zaczerpniętych

ze źródeł. W oparciu zatem o szeroką dokumentację źródłową rysuje się wyraźnie i w szczególności wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu oraz praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX wieku.

Ks. E. Walewander postawił sobie bardzo ambitne zadanie na drodze swoich badań historyczno-teologicznych oraz pedagogicznych i trzeba stwierdzić, że wypełnił je również ambitnie. Jest to niewątpliwie oryginalne opracowanie wychowania chrześcijańskiego na ziemiach Polski rozbiorowej. Te badania naukowe autora znajdują się na linii wielkiego zapotrzebowania dotyczącego dopracowania się polskiej tożsamości w zakresie myśli teologiczno-historycznej, pedagogicznej, i odkrywania tych przesłanek, które legły u podstaw wielkiego duchowego odrodzenia się polskiego Narodu po doświadczeniu zagrożeń prawie we wszystkich dziedzinach życia w czasie rozbiorów. W tym sensie dysertacja ks. E. Walewandra będzie służyła wszystkim tym, którzy i dziś poszukują źródeł odrodzenia w myśleniu i w praxis polskiego Narodu.

O wielkiej dojrzałości myśli autora prezentowanej dysertacji świadczy wyraźny dystans badawczy do omawianych przez niego zagadnień. Dlatego rozprawa zyskała charakter „żywy”, ciekawy, wciągający czytelnika w tok wydarzeń i myśli prezentowanych. W całości jest oryginalna, wnikliwa, twórcza i zarazem krytyczna. Przebija w niej troska autora o obiektywizm poglądów i ocen na tematy życia religijnego. Przy czym preambula odczytania prawdy historycznej jest dla niego zawsze kierunkiem przewodnim.

Ks. Stanisław Urbański

Ks. Daniel Olszewski, Ks. Ignacy Kłopotowski. *Życie i apostołat*, Warszawa 1996, ss. 296

Człowiekiem, którego nie można było nie zauważyć na przełomie XIX i XX wieku na ziemiach polskich był bez wątpienia ks. Ignacy Kłopotowski. Działalności jego nie można zaszereżować do jednej tylko dziedziny, bowiem prowadził ją na wielu odcinkach. Wprawdzie prowadził działalność tylko w dwóch miastach - Lublinie i Warszawie - jako miejscach swego zamieszkania, ale zasięg jego oddziaływania był znacznie szerszy. Jego książki religijne oraz liczne czasopisma znane były na ziemiach polskich we wszystkich zaborach, zaś problematyka podejmowana w jego publikacjach dotyczyła nie tylko spraw religijnych, ale także kulturalnych i społecznych.

Autorem tej obszernej monografii biograficznej jest znany historyk ks. profesor Daniel Olszewski. W tym miejscu należy podkreślić, że ks. Kłopotowski żył w tym czasie, w którym Autor wielokrotnie w licznych publikacjach ukazywał różne aspekty życia kościelnego, kulturalnego i społecznego na ziemiach polskich. Szczególne uznanie w literaturze historycznej posiadają opracowania Autora poświęcone problematyce przemian społeczno-religijnych. Doskonała znajomość szerokiej panoramy zagadnień na przełomie wieków stanowiła zapewnienie ukazania sylwetki ks. Kłopotowskiego i jego działalności na kanwie ówczesnych wydarzeń.

Biografia, jako specyficzna forma opracowania naukowego, może być zrealizowana przynajmniej w podwójnej postaci. Można było w porządku chronolo-